A mű eredeti címe:

PAPATO COME PROBLEMA ECUMENICO

1975 tavaszán egy német katolikus kiadó közvéleménykutatást végzett azzal a céllal, hogy felmérje, milyen nézetek vannak ma érvényben a pápasággal kapcsolatban Németországban, Német-Svájcban és Ausztriában. A megkérdezetteknek két kérdésre kellett választ adniok:

1. Hogyan ítéli meg ön a pápaság mai helyzetét az egyházban és a társadalomban?

2. A pápaságnak milyen formát kellene öltenie a közeljövőben egyházon belül és kívül?

A körkérdés eredményeit nyilvánosságra hozták (1), amelyek témánk tárgyalásához jelentős forrásul szolgálnak. A közvéleménykutatás egyik legérdekesebb adata, hogy a megkérdezett püspökök (14 katolikus és 4 protestáns) egyike sem kívánt válaszolni a két kérdésre. Mivel a visszautasítás okait (egymástól valószínűleg nagyon eltérőek) nem ismerjük, nem mondhatunk megalapozott ítéletet róla. Önmagában is figyelemreméltó tény azonban a püspöki szinten spontán módon kialakult egyetértés abban, hogy a pápaságot nem vitatják.

Míg a püspökök tartózkodnak attól, hogy a pápaságról nyilatkozzanak, a teológusok és általában a hívők – különösképp az ökumenikus mozgalom iránt elkötelezettek – az utóbbi években széles körű és élénk felekezetközi vitát indítottak, amelynek legjelentősebb részleteit szeretnénk itt nyilvánosságra hozni.

I.

NAPJAINK VITÁJA A PÁPASÁGRÓL

A következő oldalakon az utóbbi évek vitájában való eligazodást megkönnyitendő, annak főbb irányvonalaira kívánunk rámutatni.

1. A pápaság most sokat vitatott kérdés mind a katolicizmuson, mind a legszélesebb ökumenikus kereteken belül, de általában, és néhány kivételtől eltekintve nem képezi igazán vita tárgyát. Azt mondhatjuk, hogy ma ez az intézmény vitatottabb, mint egy ideje volt, bírálják is – talán legfőképp – a katolicizmuson belül, de egyre kevésbé érik radikális támadások – talán legkevésbé – ökumenikus körökben. "A pápaságnak nem kellene öngyilkosságot elkövetnie" – mondja szinte könyörögve *von Allmen* (2); a katolikus *Küng* pedig azt állítja, hogy egyházából " és talán a kereszténységből is hiányoznék valami, ha a (pápa által megszemélyesített) péteri szolgálat hirtelen megszűnne létezni; hiányoznék valami, ami az egyház számára jelentős *(wesentlich)*" (3). Az evangéliumi táborban a pápaellenes arzenál fegyverei mintha eltompultak, berozsdásodtak volna. A katolikus táborban pedig a pápai struktúrát "gyakorlatilag nem támadják" (4). Úgy tűnik, legalábbis eddig, hogy maga a II. Vatikáni Zsinat sem változtatott lényegesen a pápaság arculatán, teológiai alaptörvényén, működési gyakorlatának módozatain. Ebben az értelemben jogosan mondhatjuk, hogy a II. Vatikánum "epizód" (5) maradt csupán arra irányuló törekvéseivel, hogy a pápaság rendszerébe néhány módosítást vezessen be. Akár mint legfelsőbb világi hatalom, akár mint a katolikus egyház legfőbb lelki feje, a pápa ma még *lényegileg* ugyanaz, aki a zsinat előtt volt, még akkor is, ha néhány – eddig a pápa megbízásából gyakorolt – püspöki előjogot a II. Vatikáni Zsinat után, a püspökszentelés értelmében, közvetlen hatáskörüknek ismertek el. A pápa úgy is, mint jelképes személy (a vallási szervezet megszemélyesítője; abszolút érvényűnek tartott erkölcsi értékek biztosítéka, a szakrális rend féltékeny őre; a jószándékú emberek, és lehetőség szerint az egész emberiség "atyja" – a mai "atyák nélküli társadalomban" az egyetlen látható, túlélő "atya"), és úgy is, mint a katolikus vallási gyakorlat egyesítő központja, változatlanul megőrizte befolyásoló és irányító hatalmát, olyannyira, hogy egyfajta pápatisztelet változatlanul tovább él, és nemcsak – mint általában hiszik – a nép körében. A katolikus hívők valamilyen módon mindig is közvetlenül kötődtek a pápához.

Igaz, hogy a katolikus egyház "pápásítási" folyamata most már lezártnak tekinthető, legalábbis dogmatikus szinten, ezzel párhuzamosan viszont az is igaz, hogy komoly, ellentétes irányú folyamat – a katolicizmus "pápátlanítása" – még nem indult meg. A katolikus egyházban – legalábbis egyesek szerint – "egy körvonalaiban még bizonytalan, de jelentős fordulat készülődik, amelyben közrejátszik a római pápaság hitelének, tekintélyének és identitásának válsága" (6). A pápa azonban e körülmények ellenére továbbra is részét alkotja a katolikus hívők hitvilágának, hogy úgy mondjam, végérvényesen beleépült a katolikus egyház testének szövetébe. Egy pápa nélküli katolikus egyház még csak fel sem tételezhető. Teológiai törvényességét gyakori és gondos szentírási és történeti vizsgálatoknak vetik alá katolikus részről is, amelyek mindig pozitív kimenetelűek. A katolikusok (és amint látni fogjuk, a nem katolikusok is egyre növekvő számban) meg vannak győződve arról, hogy a pápa Péter utóda, vagy azzá válhat újra, ha azt a szerepet tudja betölteni, amit Péter szolgálata, az ún. "péteri küldetés" volt hivatott megvalósítani az apostoli kereszténységben. A pápaság önmagában nem vita tárgya, viszont néhány előjoga igen, vagy még inkább a mód, ahogy értelmezik és gyakorolják ezeket. A pápaságot ma érintő bírálatok túlnyomó része éppen ennek elismeréséből indul ki. Egyre nyíltabban beszélnek a "pápaság reformjáról", "új pápaságról", "evangéliumi pápaságról", "a pápaság újraalapításáról", de mindig azon meggyőződés alapján, hogy a pápaság az egyház tartópillére, s mint ilyen törvényes és nélkülözhetelen eszköze az egyetemes egység megvalósításának. Egyszóval, pápára szükség van, – sőt egyesek szerint – ha nem volna, ki kellene találni. A ma terítéken levő kérdés nem akörül forog, hogy legyen vagy ne legyen pápaság, hanem hogy az milyen formát öltsön. *Milyen pápa?* – a címe egy legutóbbi, e témáról szóló műnek (7). A vitában

elfoglalt ezen állásponton tehát a pápaság kritikával való elfogadásaként definiálhatnánk.

2. A pápaság kritikával való elfogadásának magatartása mintha kezdene tért hódítani az anglikanizmuson belül és a történelmi protestantizmuson belül is. Ez az új helyzet az ökumenizmus előretörésének a jele, amit, ha nagy vonalakban is, de érdemes dokumentálni.

Ismeretes, hogy maga *VI. Pál*, mikor 1967-ben a Vatikáni Egységtitkársághoz fordult, többek közt ezeket mondta: "Mit mondunk majd a nehézségről, amelyre elkülönült testvéreink mindig annyira érzékenyek: arra, ami abból a hivatásból származik, amit Jézus Krisztus jelölt ki számunkra Isten Egyházában, és amit tradíciónk szentesített nagy tekintéllyel? A pápa, tudjuk jól, a legsúlyosabb akadály az ökumenizmus útján..."(8). Egy katolikus történész megállapítása szerint a *VI. Pál* által vázolt helyzet "nem annyira azokra az egyházakra vet árnyékot, melyek nem ismerik el a pápát, mint inkább a pápaságra, amely nem tud az egyházak egyesítésének vezetőjévé válni" (9). De még fontosabb kiemelnünk azt, hogy egy évtizeddel e pápai beszéd után a helyzet mintha számottevő mértékben megváltozott volna, olyannyira, hogy szinte feljogosítva érezzük magunkat a kérdésre: vajon még mindig a római pápa jelenti a legnagyobb akadályt az egység felé vezető úton? Ennél a pontnál feltétlenül idéznünk kell néhány szöveget.

Von Allmen református teológus, a Neuchâteli Egyetem gyakorlati teológia professzora ezt írja: "A vallási és ökumenikus probléma nem az tehát, hogy legyen pápa vagy ne legyen, hanem melyik egyháznak milyen pápája legyen? Én meg vagyok győződve arról, hogy az Írás tanúságához való hűség minket arra kötelez majd, hogy felismerjük és kiegészítsük az egyházi struktúrát, amely majd az egységben újjászerveződik a primátus szolgálatával, mint ennek a struktúrának egyik legfontosabb elemével" (10). Még félreérthetetlenebb egy másik protestáns teológusnak, Eberhard *Jüngel*nek, a Tübingeni Egyetem rendszeres teológia professzorának állásfoglalása: "A pápaság spirituális jelentősége – írja – bizonyosan egészen másképp tevődik fel az evangéliumi kereszténység, és másként a katolikus egyház számára. A korábbi tendenciák, amelyek elvitatták a pápaságtól a kereszténység katolikus jellegének és egységének megteremtéséhez szükséges spirituális jelentőséget, ma már teológiailag túlhaladottnak tekinthetők. A protestáns egyház jelenlegi megítélésben a pápaság olyan intézmény, amely még egyáltalán nem vagy nem kielégítő mértékben fedte fel képességeit, viszont mint minden hagyománnyal

bíró intézmény kiérdemli a tiszteletet, s mint hatalmi tényezőt *(Potenz)* bírálni lehet, de komolyan kell venni. A protestáns teológusok minden fenntartásuk ellenére sem látják többé a pápaságban az egyházak közti elkülönülés egyetlen okát! Az evangéliumi felfogás szerint a pápát nem lehet többé antikrisztusnak tekinteni. A pápa a keresztény ökumené intézményes *lehetősége*" (11).

Napjaink protestantizmusán belül a legmerészebb ökumenikus nyilatkozatot az amerikai lutheránusok tették. A katolikusokkal közösen kezdeményezett hivatalos párbeszéd részleteit az 1974. március 4-én közölt *Jelentés* tartalmazza (12). Itt egyebek közt ez olvasható: "... a lutheránusok egyre inkább felismerik egy olyan szolgálat szükségszerűségét, amely az egyetemes egyház egységét szolgálja. Elfogadják továbbá, hogy e szolgálat gyakorlásához komoly megfontolás tárgyává kell tenni azokat a szervezeteket, melyek a történelemben gyökereznek. Az egyháznak tudnia kell hasznosítani az egység jeleit, amiket kapott, mert pillanatnyilag újakat nem könnyű kitalálni." A pápaság éppen mint struktúra egyike ezeknek a "jeleknek", amelyek "segítenek összekapcsolni a keresztyén jelent az apostoli múlttal".

"A lutheránusok – folytatja a *Jelentés* – megismerhetik a pápaság jótékony szerepét is. Mivel hisznek Isten szuverén szabadságában, nem tagadhatják, hogy Isten a jövőben ismét megmutathatja: a pápaság kegyelmi ajándék az ő népe számára.

Így talán el tudnának fogadni egy olyan primátust, amelyben a pápa szolgálata az egységért a lutheránus egyházak viszonylatában inkább pásztori, mint jogi lenne.

Lutheránus szempontból egyetlen dolog fontos, az, hogy a pápai elsőbbség felépítése és értelmezése olyan legyen, hogy az világosan az evangéliumot és Krisztus egyházának egységét szolgálja, a hatalom gyakorlásával ne veszélyeztesse a keresztény szabadságot" (n.28.). A *Jelentés* második része, "A pápaság mint lehetőség, a résztvevő lutheránusok észrevételei" címmel többek között megállapítja: "Mi, lutheránusok halaszthatatlan szükségét érezzük az egység szimbólumainak és központjainak... Amikor az egyház egységének kérdésére gondolunk, tekintettel missziójára, felelősséggel nem vethetjük el azt a lehetőséget, hogy a pápaságnak valamilyen, az evangélium szellemében megújított, átszervezett formája meggyőző, látható kifejeződése lehetne az egyház egységéért való szolgálatnak" (n.39.). És íme a végkövetkeztetés: "Komolyan kérjük egyházainkat, gondolják meg, nem érkezett-e el az ideje annak,

hogy új magatartást tanúsítsanak a pápasággal szemben "az egyházon belüli béke és egyetértés kedvéért", és méginkább a Krisztusról adott egységes tanúságtétel kedvéért a világban. Az egyházról és a szolgálatról szóló lutheránus tanítás arra késztet minket, hogy elhiggyük: elismerhető a pápai primátus abban az esetben, ha a megújított pápaság valóban az evangéliumhoz való hűséget részesíti előnyben, és igaz módon gyakorolja a péteri szolgálatot az egyházban" (n. 48.).

Amint látjuk, az amerikai lutheránusok szerint – legalábbis azok szerint, akik itt nyilatkoznak – a pápaság önmagában nem legyőzhetetlen akadály a keresztény egység felé vezető úton. Sőt, amennyiben képes arra, hogy újraértelmeződjék és újraszerveződjék, hogy magát alárendelje annak az alapvető, kettős követelménynek, miszerint ténylegesen az evangéliumot szolgálja és nem korlátozza a keresztény szabadságot, abban az esetben a pápaság és maga a primátus is a keresztény egység megvalósításának nemcsak törvényes, hanem gondviselésszerű eszközének tekinthető.

A helyzet végeredményben megfordult: míg egy ideig sok protestáns azt gondolta, hogy a keresztény egység megvalósíthatatlan a pápával, ma ugyanez a pápa nélkül tűnik lehetetlennek.

A most idézett szövegek jelentőségük ellenére is viszonylag *elszigeteltek*, és *nem* fejezik ki teljes bizonyossággal a világprotestantizmus e témáról alkotott egységes véleményét. Többek között hiányzik még a protestantizmus református ágának hivatalos állásfoglalása.

Általánosságban feltételezhetjük, hogy a protestáns keresztények nagy többsége hű marad a pápa visszautasításának klasszikus protestáns álláspontjához, de ez a visszautasítás többé nem oly egységes, mint korábban volt.

A pápaságról folytatott mai felekezetközi dialógus második fő irányát tehát egy nehezen meghatározható számú nem katolikus, főként anglikán és lutheránus kör képviseli, mely elismeri a *megújított* pápaságot mint az egyház egységének ökumenikus jelét és eszközét.

3. A harmadik irányzat valamilyen módon az előzőből következik: képviselői igyekeznek egymástól különválasztani a primátus és tévedhetetlenség problémáját, egyiket a másiktól függetlenül kívánják vizsgálni és lehetőség szerint megoldani. Így történt ez az Egyesült Államokban a katolikus-lutheránus párbeszédben, amely szigorúan és szándékosan csak a primátus kérdésére korlátozódott, valamint az anglikán-katolikus párbeszédben, amelyben a feleknek sikerült közös véleményt kialakítaniok a primátusról, de a tévedhetetlenségről nem (13). Ezt tükrözi *von Allmen* felfogása is, aki csupán a primátussal foglalkozik, és a tévedhetetlenséget csak az "előző szükségszerű következményének" tekinti (14). Ennek a választásnak különböző okai lehetnek. Az első, hogy a tévedhetetlenség, főként Küng *Tévedhetetlen?* című vitairatának 1970-es publikálása után magán a katolicizmuson belül is hevesen vitatott témává vált, tehát aligha alkalmas arra, legalábbis rövid időn belül, hogy az ökumenikus megegyezés tárgyává váljék. A második, történelmi ok, hogy a múlt nagy egyházszakadásai középpontjában a primátus és nem a tévedhetetlenség kérdése állt, mely utóbbit csak a XIX. század végén dogmatizálták (15). A harmadik ok, amit ökumenikus stratégiának nevezhetnénk az, hogy ténylegesen könnyebbnek tűnik megegyezni – vagy legalábbis egymáshoz közelítő véleményeket találni – a pápa primátusa, mint tévedhetetlensége körül. Az a tény, hogy a római katolicizmuson belül Róma püspökének primátusát gyakorlatilag senki sem vitatja, nem kis mértékben könnyíti meg az ökumenikus egyetértés létrehozatalát ezen a ponton. Feltételezhető, hogy ha a katolicizmusban fogalmazódott volna meg ugyanaz a kérdés a primátust illetően, amit *Küng* fogalmazott meg a tévedhetetlenségről, a primátusról folyó ökumenikus vita ugyanolyan zsákutcába kerülne, mint amilyenben jelenleg van a tévedhetetlenséggel kapcsolatban. Más megközelítésben: a primátus körül létrejött katolikus egyetértés, úgy működik ebben a súlyponti kérdésben, mint a haladó ökumenikus egyetértés irányadója.

Fel kell tennünk azonban a kérdést, vajon meddig lehet teológiailag törvényesen a primátus és a tévedhetetlenség problémáját különválasztani, az elsőt a másodiktól függetlenül tárgyalni? Az I. Vatikánum, mint ismeretes, egyidejűleg, szinte egy lélegzetre ugyanabban a dogmatikus konstitúcióban *(Pastor aeternus)* hirdette ki a primátust és a tévedhetetlenséget. Ez azt jelenti – legalábbis az I. Vatikáni Zsinat szerint –, hogy a primátus és tévedhetetlenség nemcsak összhangban vannak, hanem kölcsönösen ki is egészítik egymást.

A tévedhetetlenség nem csupán a primátus szükségszerű következménye, hanem lényeges alkotóeleme is. Nemcsak a primátus az, ami megalapozza a tévedhetetlenséget, hanem a tévedhetetlenség az, ami dogmatikusan megvalósítja a primátust. A kettő között létfontosságú kapcsolat van, ezért nem képzelhető el primátus tévedhetetlenség nélkül, sem tévedhetetlenség primátus nélkül, mert a kettő egyazon érem két oldala. Tehát: a tévedhetetlenség nélküli primátus nem volna többé

ugyanaz, amit az I. Vatikáni Zsinat dogmatizált. A különböző természetű okok a pápaságról folyó felekezetközi dialógusban résztvevőket arra ösztönözték, hogy válasszák el a primátus kérdését a tévedhetetlenségtől, és egymástól elkülönítve tárgyalják őket. Felmerül azonban a kérdés, hogy vajon nem megkerülése-e ez a pápaság természetét érintő alapvető kérdésnek?

A primátus és a tévedhetetlenség különválasztása helyett az ökumenikus párbeszéd világossága kedvéért jobb lett volna mindenekelőtt azokat a szoros kapcsolatokat tisztázni, amelyek a kettőt összefűzik (16).

4. Végül a pápaságról folyó vita negyedik, és jól elkülöníthető vonulata így jellemezhető: a pápaság körül egyre szélesebb körűvé válik az egyetértés, de ezzel párhuzamosan egyre inkább elterjed megújításának igénye is. Az "igent", amit az anglikánok, amerikai lutheránusok és más protestánsok, úgy tűnik már készek kimondani a pápaságra, határozottan megreformálásának feltételéül szabják. Ez egy feltételekhez kötött "igen": nem úgy fogadja el a pápaságot, ahogy van, hanem azzal a feltétellel, hogy megváltozik. Egy megreformált és átalakított pápaság követelését napjaink katolicizmusának széles rétegei is támogatják. A *Concilium* című szemlének az a száma, amelyet "Az egyházi megújulás és pápai szolgálat a XX. század végén" (17) témának szentelt, egy programadó vezércikkel kezdődik: "A megújított pápaságért az egyház szolgálatában". Ismeretes, hogy ma a pápa tekintélye a katolikus hívők között sem oly magától értetődő, mint egykoron. Mindenekelőtt szeretnék a bírálatot korlátok közé szorítani. Jónéhány katolikus nyílt engedetlensége a pápai magisztériummal szemben (például politikai állásfoglalásai, vagy olyan etikai problémák tekintetében, mint a válás, az abortusz stb.) bizonyítja a hívők és a legfőbb egyházi tekintély közötti viszony változását: nem valószínű, hogy a pápától való "elhidegülésről" lenne szó – ahogy ezt állították –, mint inkább arról az igényről, hogy a pápa más szerepet töltsön be az egyházban. A katolikusok is másfajta pápaságot óhajtanak. Ökumenikus szinten is inkább abban értenek egyet a pápaság körül, hogy szükséges annak megváltoztatása. Ez olyan egyetértés, amely a változás reményéből táplálkozik.

Ha ez a remény kudarcba fulladna, az egyetértés is csökkenne. Amennyiben ez igaz, leszögezhetjük: ha a pápa olyan marad, amilyen, nincs ökumenikus jövője, és magán a katolikus egyházon belül is problematikussá válhat további sorsa, de legalábbis kevésbé békéssé. Egy

alternatíva lehetséges tehát: a pápaság vagy megújul, átalakul, megreformálódik, vagy pedig fokozatosan veszíteni fog a katolikusok hitében betöltött súlyából, és egyre érdektelenebbé válik a többi keresztény számára is.

II.

A PÁPASÁG REFORMJA?

Ha a pápaság jövője ilyen erősen függ attól, hogy akar-e, képes-e megújulni, akkor az a döntő kérdés merül fel, hogy reformálható-e a pápaság? Az, hogy hosszú történelme folyamán állandó fejlődésen ment keresztül, nem kétséges, de a fejlődés nem jelent szükségszerűen megújulást, és az átalakulás sem jelent szükségszerűen reformot. Egy mindenesetre biztos: azok, akik ma a pápaság problémájáról vitatkoznak, meg vannak győződve a pápaság reformálhatóságáról. Természetesen nem hagyják figyelmen kívül, sőt panaszkodnak a pápai teológia "tartószerkezetének egyfajta mozdulatlanságára" (18), de reálisan számba veszik azt is, hogy "a pápaság a történelem egy bizonyos periódusában csodákra ugyan nem, de változásokra képes" (19), méghozzá olyan tartós változásokra, melyek más arculatot kölcsönöznek neki, más szerepet, helyet jelölnek ki számára az egyházban, és amelyek "alkalmassá teszik új létezési módokra" (20).

Melyek volnának a pápaság e kívánt "új létezési módjának" szembetűnő jellegzetességei? Megpróbálunk ezekre rámutatni, kiválasztva közülük azokat, amelyek leggyakrabban fordulnak elő a témáról szóló írásokban.

1. A pápaság megújulása felé vezető első és alapvető lépésnek annak kellene lennie, hogy a pápa újra valóságosan Róma püspökévé váljék, ami egyébként "eredeti címe volt, nemcsak történelmi értelemben, hanem teológiai szempontból is" (21). Szolgálata lényegi részét a római püspökség igazgatásának kellene alkotnia. Ilyen megvilágításban a pápa egyetemes funkciója nem annyira az volna, hogy fentről irányítsa az egész egyházat, mint inkább az, hogy egy konkrét közösség középpontjában mutasson példát az egyház számára a pásztori tevékenységben. Ebben az esetben a pápa nem tűnne többé a legfőbb egyházi szervnek, olyan egyeduralkodónak, aki az egyházi piramis csúcsáról ellenőriz, törvényt hoz és irányít, hanem egy sajátságos egyházban munkálkodó pásztornak,

aki példaszerűen tölti be szolgálatát, *és így* válik az egész egyház vezetőjévé.

2. A megújított pápaság második jellegzetességének kellene lennie, hogy lemond nemcsak a politikai hatalomról (a világi hatalomról, amelyre még visszatérünk), hanem – elsősorban – a lelki hatalomról. "Korunkban sokkal inkább, mint valaha a pápa azzal tehet bizonyságot Krisztusról és kereszthaláláról, ha inkább a hatalomról való lemondást választja mint annak gyakorlását" (22). Hans *Küng* nyíltan beszél a pápa "lelki hatalomról való önkéntes lemondásáról", hangsúlyozva azt, hogy "e lemondás nélkül lehetetlen volna a különvált keresztény egyházak újraegyesítése éppúgy, mint a katolikus egyház Evangélium szerinti gyökeres megújítása" (23). Az ilyen jellegű megállapítások jelentőségét és súlyát nem lehet, és nem is szabad lebecsülni. Ezek ugyanis jelentős történelmi fordulatra számítanak a pápaság hosszú életében, egy olyan fordulatra, amit úgy kell tekintenünk, mint a pápaságnak történelmi előzmények nélküli, valódi átalakulását. Ezek a megállapítások *lényeges* változtatásokat javasolnak a pápaság és a primátus katolikus felfogásában. Visszatérve az előző megállapításra – miszerint a pápaság képes változásokra, de csodákra nem – csak azt mondhatjuk, ha ezek a változások létrejönnének, az valóban a csodával lenne határos. Ha ezek, amelyek pillanatnyilag a teológusok javaslatai, a jövő pápaság programjává válnának, akkor kétségkívül a panaszolt "patthelyzet" (24), amelyben ma a pápaságról folyó vita van, azonnal feloldódna.

3. A megújított pápaság harmadik jellegzetességének kellene lennie, hogy hajlandó komolyan venni a püspöki kollegialitást. Ez magával hozhatná központi szinten "a pápai szolgálat testületi jellegű gyakorlását", ami "döntő feltétele az egyházi hierarchia csúcsán végbemenő bármilyen megújulásnak" (25). Az első lépés ebben az irányban természetesen a püspöki szinódus döntési hatalommal való felruházása lenne, amelynek jelenleg nincs birtokában, mivel csak tanácsadó szervként működik a "pápai trón" szolgálatában. Amennyiben igaz, hogy "(a Rómába) összpontosított püspöki kinevezés rendszere történelmileg és egyházjogilag is túlhaladott" (26), a kollegialitás érvényre juttatása helyi szinten maga után vonhatná a helyi egyházak azon jogának elismerését, hogy maguk választhassák meg saját püspöküket és a saját egyházukban szentelhessék fel. Ez az elv érvényes lehetne, sőt érvényesnek kellene lennie Róma püspökére is, akinek megválasztása "gyökeres reformot" (27) kíván. Ez annyit jelentene, hogy a választás joga csak Róma helyi

egyházát illetné meg és a katolikus világ csak képviseletileg volna jelen, továbbá a választás – sokak kívánságára – csak meghatározott időre, s nem élethossziglanra szólna. Ebben a keretben a római pápa, ha jól látjuk a kérdést, a püspöki szinódus egyfajta felügyelője lenne, de egyidejűleg a katolikus hit által neki tulajdonított szerepet is megőrizné, amely szerint ő a vallási egység látható központja, a katolicitás "összegző szerve" és "őre" (28). Kevésbé alkalmazhatónak és jóval problematikusabbnak tűnik a másik reformelképzelés, amely a pápát "valamennyi egyház közössége főtitkárának" (29), azaz az egyetemes egyház főtitkárának szeretné tekinteni.

4. A megújított pápaság negyedik és egyben utolsó jellegzetessége, politikai szerepének felszámolása kellene hogy legyen, amihez egyébként kevesen – főként a protestánsok – ragaszkodnak nagy óvatosan. Hagyományosan a pápaság a társadalmi stabilitás és alkotmányos rend biztosítéka volt, marad is, legfeljebb "kockázat nélküli megújulásra" hajlandó. Ugyanezt a szerepet töltötte be és tölti be továbbra is a hierarchiához hű politikai katolicizmus is. Ezen a téren lényeges módosítások szükségesek. A pápa-király vagy -államfő képződményt olyan hibridnek tartják, ami az evangélium szellemével összeegyeztethetetlen. A Szentszék diplomáciai tevékenysége, amelyben úgy tűnik, a II. Vatikáni Zsinat után sem történt módosulás vagy irányváltoztatás, éles ellentétben áll az egyház prófétai küldetésével. Az egyháznak politikai működését mind alsó, mind legfelsőbb szinten egészen más módon kell kifejtenie. Az egyház és központi szervei nem fogadják el, hogy politikai hatalomnak tekintsék és kezeljék. Ezzel jóvátehetetetlenül veszélybe kerülne az evangélium szavának szabadsága. Végül ítéletet mondanak a Szentszék gazdasági hatalma felett is, nemcsak titkolt jellege miatt, hanem legfőképp a vatikáni pénzügyletek "kapitalista rendszerrel való objektív szolidaritása miatt, amit nyilvánosan nem ismernek el" (30).

A pápaság politikai reformja tehát a következőket foglalja magában: lemond összes hatalmi pozíciójáról, következésképp minden egyházi kiváltságáról; új helyet foglal el a társadalomban és új szerepet tölt be az egyházon belül; újfajta politikát folytat a világban, és természetesen újfajta politikai tárgyalásokat is. Nem nehéz megérteni, hogy ily módon teljesen átalakulna az egyház és a pápaság egész felépítése.

Mit mondhatnánk minderről? Reális kilátások ezek, vagy csak sokat ígérő illúziók? Megreformálható a pápaság a fent említett értelemben? Senki sem tudja, és senki sem láthatja előre. Természetesen sok függ

majd attól, hogy milyen belső fejlődésen megy keresztül a katolikus egyház a maga egészében és különösen a katolikus nép – a laikusok és az "alsópapság". Ha a katolikus egyház evangéliumi értelemben változik meg, kezdve a báziközösségtől; ha a katolicizmus az őt alkotó hívő férfiak és nők tudatában evangéliumi értelemben változik meg, akkor a pápának is meg kell változnia. Véleményünk szerint a pápa ellentmondásban lehet az evangéliummal, de nem maradhat sokáig ellentmondásban az egyházzal, amelynek a feje. Egy megváltozott katolikus egyházban előbb vagy utóbb változnia kell a pápaságnak is. Ha ez megtörténne, sajátságos módon megfordulna a helyzet: a múltban, a keresztény történelem első ezer évében, a pápák reformálták az egyházat; ma éppen az ellenkezője történhetne, éspedig, hogy az egyház reformálja meg a pápaságot.

Akárhogy is legyen, a pápaság minden esetleges reformjának (történjék az akár egy római pápa szabad, evangéliumi kezdeményezésére, akár úgy, hogy valamilyen módon olyan általános és kitartó sürgetéssel "ösztönöznék" erre a reformra, hogy az áthatná az egész katolikus egyházi testületet és eljutna a főig) lényege az, amit Hans *Küng* fogalmazott meg világosan és evangéliumi bátorsággal, mint ezt már említettük, amikor azt javasolja a pápának, hogy "önkéntesen mondjon le a lelki hatalomról" és még inkább a világiról. Az egész kérdés magja – és ezt *Küng* nagyon jól állapította meg – a pápai hatalomban rejlik. Olyan emberfeletti hatalom ez – hogy ne embertelent mondjunk – amelynek súlya alatt maga a pápa is – különösen ez a jelenlegi – szükségképpen meginog. Elképesztő, ha megfigyeljük, hogy a pápaságról folytatott felekezetközi publicisztikában milyen keveset beszélnek nyíltan és közvetlenül a pápai hatalomról. Pedig a lehető legnagyobb világossággal kell kimondanunk: "a pápaságot ténylegesen megreformálni annyit jelent, mint hatalmát megnyirbálni".

Küng azt javasolja, hogy a primátust mint "a szolgálat primátusát" vagy mint "pásztori primátust" értelmezzük. Megállapítja, hogy a szolgálat primátusa "több, mint tiszteletbeli primátus", és "több, mint a jurisdictio primátusa" (31). Ez igaz, de véleményünk szerint nem elég. Nem elég azt mondani, "több, mint"; ragaszkodni kell ahhoz, hogy a szolgálat primátusa más, sőt az I. Vatikánum által meghirdetettel teljesen ellentétes dolog. Az evangélium ebben a tekintetben nagyon is világos: Jézus nem azt mondja, hogy elsőnek kell lenni ahhoz, hogy valaki szolga legyen, hanem éppen ellenkezőleg, ahhoz, *hogy valaki első legyen,*

szolgának kell lennie. Nem első az, aki szolga, de aki első, annak szolgának kell lennie. Azt mondani, hogy "első köztetek legyen olyan, mint az, aki szolgál" nem jelenti új típusú primátus létrehozását, hanem azt jelenti, hogy mindenféle primátust meg kell dönteni és egyedül a szolgálatot kell érvényre juttatni. Az evangéliumban nem az áll, hogy vannak elsők, akik elsőbbségüket megőrizve szolgálnak; hanem mindazok, akik szolgálnak, azaz utolsók, azok az elsők.

Nézetünk szerint a pápaság kérdésével kapcsolatban két dolog akadályozza a szolgálat és a hatalom közti viszony megváltoztatását. Az első a primátus tana, miszerint a római pápa nem csupán Péter utóda, hanem "Krisztus valóságos helytartója, az egész egyház feje, az összes keresztény atyja és tanítója", teljes, egyetemes és közvetlen jogi hatalmat élvez az egész egyház felett, olyan hittétel, amelyet "minden kereszténynek hinnie kell" (32). A tévedhetetlenség tana pedig "Istentől kinyilatkoztatott dogma" (33), tehát hitbeli problémáról van szó. A pápaság megreformálása nem a tan átalakítását, mint inkább a hit kritikus szemmel való felülvizsgálatát jelenti. Az I. Vatikánum átértelmezésére tett minden kísérlettel szemben azt az ellenvetést lehet tenni, hogy olyan kezdeményezés, amelyet nem a hit, hanem a hit hiánya sugallt. Az I. Vatikáni Zsinat, de még a II. után is minden bíráló megnyilatkozás a pápaságról azt kockáztatja, hogy félreértik, az az a hitetlenség megnyilatkozásának tartják.

A második, még ennél is nagyobb nehézség a következő: a pápaságról nem lehet úgy beszélni, mintha egyszerűen csak egy *probléma* volna (mint például az eucharisztia vagy a keresztség); a pápaság mindenekelőtt egy élő *személyben* ölt testet. Nem lehet a problémáról úgy tárgyalni, hogy figyelmen kívül hagyjuk a pápa személyét, aki tehát az ökumenikus párbeszédnek nemcsak tárgya, hanem alanya is. Nem jöhet létre ökumenikus egyetértés a pápaság kérdésében a pápa háta mögött. Tehát nemcsak arról van szó, hogy a felekezetek között egyetértést lehessen elérni a pápasággal kapcsolatban, hanem arról is, hogy a pápával lehessen ilyen jellegű egyetértésre jutni, vagy legalább számára elfogadható megoldást találni, hiszen az utolsó szó joga az övé. Ebben a kérdésben inkább, mint bármi másban, őt illeti a döntő szó. Más szóval: a pápaság átértelmezése vagy megújítása elképzelhetetlen pápai egyetértés nélkül. Végeredményben ez egyenértékű azzal, hogy csak a pápa merne vállalkozni ilyen jellegű cselekedetre? Melyik pápa vállalná magára azt a felelősséget elődei és utódai előtt, hogy lemond arról a hatalomról, amit egy zsinat

ismert el számára azzal, hogy a katolikus hit dogmájává tette? De talán léteznek más járható utak is. "Én nem áltatom magam azzal – írja egy katolikus teológus –, hogy a primátus dogmája a római katolikus egyházban kiküszöbölhető lenne", a "gyakorlati értelemben" való újraértelmezésének azonban tág tere van, és így "a gyakorlat formálhatná át az elméletet is" (34). Lehetséges. Megtanultuk, hogy a katolicizmusban minden lehetséges. Minden lehetőség, még a rejtett lehetőség is reményt keltő, és az ökumenizmus e reményből táplálkozik. De azt sem rejtjük véka alá, hogy a pápaság napjainkig tartó, hosszú történte nem ad okot túlzott bizakodásra a pápa személyét illetően.

Befejezésül így fogalmazhatnánk meg kétségeinket: ha a pápaság ökumenikus jövőt akar, mélyreható reformnak kell alávetnie magát; a pápaság mélyreható reformja, ahogy azt *Küng* feltételezte, rövidebb vagy hosszabb időn belül magával hozza a katolikus hagyományban századok óta érvényben levő pápaság modelljének eltűnését. Végső megközelítésben ezt a folyamatot nem indíthatja el más, csak maga a pápa. A pápának, amennyiben pápa, valamilyen módon le kell mondania önmagáról, mert a pápaság, amely lemond a hagyományosan őt illető hatalomról, egyfajta nem-pápasággá, úgy is mondhatnánk anti-pápasággá válna. A pápaság reformjának témája elkerülhetetlenül a mai értelemben vett pápaság végének felvetéséhez vezet, nem a kényszerű megszüntetés, hanem az önkéntes lemondás értelmében. Jelentős ebből a szempontból az a látomás, amelyet a *Milyen pápa?* című mű szerzője (35) fogalmaz meg a holnap egyháza számára: "... elképzelhető, hogy egy napon Róma utcáin feltűnik egy ember cipő és kabát nélkül, egyetlen tunikában, amint betér a házakba, ezt mondva: 'béke legyen e házzal'. Nagyon messziről jött, valamikor keservesen sírt, miután harmadszor is meghallotta a kakas kukorékolását. 'Ő' jutott eszébe, miközben a vatikáni bazilikát és a rég elhagyott főpapi palotákat nézte. Néhány házba befogadták, másokból elűzték, mint egy csavargót. A pápa volt." Nem, nem a pápa volt. Ő volt, ha szabad így mondanunk, az ex-pápa. A feltámadt Szent Ferenc, vagy egyenesen Valdo – az evangélium valamelyik szegény és fegyvertelen, rang és hatalom nélküli vándorprédikátora. Az ex-pápa volt, mert a pápa, ha akarna, lehetne Szent Ferenc, de Szent Ferenc még ha lehetne sem akarna pápa lenni.

III.

A PÁPASÁG VÉGE?

Tökéletesen tisztában vagyunk azzal, hogy a pápaság végéről beszélni, akárcsak kérdő formában is, a katolikusok, sőt sok protestáns számára is hiábavaló vagy tiszteletlen vagy időszerűtlen, és ökumenikus értelemben mindenképp felvethetetlen témának tűnik. Jóllehet teljes és őszinte tisztelettel viseltettünk mindazok iránt, akik úgy érzik, hittel és engedelmességgel tartoznak a római pápának, teljes és őszinte tisztelettel adózunk a pápa személyének mint Krisztusban hívőnek és testvérnek, de mégsem hallgathatjuk el erről a döntő jelentőségű témáról alkotott véleményünket. Szándékos hallgatásból vagy diplomatikusan burkolt szavakból még soha nem jött létre igaz, tartós kapcsolat. Éppen ezért az itt következő oldalakon nyíltan kimondjuk, amit a római pápaságról gondolunk.

1. Annak ellenére, hogy minden megértő szándékunkat, képzelőerőnket latba vetettük, hogy számot vetettünk a pápai szervezetre nehezedő majd kétezeréves történelemmel és azokkal a gyökeres változásokkal, melyek a kezdeti "Jézus-mozgalom", és a következő századok egyháza között jöttek létre, őszintén megvalljuk, nem tudtunk lényegi és meggyőző hasonlóságot felfedezni a Názáreti Jézus és a római pápák hosszú sora között. Inkább az a benyomásunk, hogy a történelmi Jézus és a történelmi pápaság között egyértelmű és állandó ellentmondás van. Számunkra egy Jézus-pápa a szó szoros értelmében elképzelhetetlen. Ezért képtelenek vagyunk felfogni és még kevésbé elfogadni azt, hogy éppen a római főpapokat illethesse "Jézus igazi helytartójának" (36) címe és funkciója. Még megértenénk – ha osztani nem tudnánk is ezt a felfogást –, hogy a pápa "Péter utóda", de azt már nem tűrhetnénk el, hogy éppen a római püspökök sajátítsák ki a "Krisztus helytartója" kitüntető címet, akik – néhány kivételtől eltekintve –, egész történelmük során mindenki másnál kevésbé képviselték Krisztust. Paradox módon azt is mondhatnánk, hogy minél kevésbé voltak a pápák "Krisztus helytartói" tetteikben, annál inkább igényt tartottak erre a címre.

A "Krisztus helytartója" cím az "antikrisztus" címet idézi fel, amivel a XI. századtól kezdve illették a pápát, először a középkori eretnekmozgalmak, beleértve a valdensekét (37) is, majd a XVI. századi reformátorok. *Luther*nél az a gondolat, hogy a pápa antikrisztus lehet, már 1518-

ban megjelenik, majd az 1520-as írásokban bizonyossággá válik. Ettől a perctől fogva, korunk néhány katolikus történésze szerint, a pápaság antikrisztusként való értelmezése *Luther*ben egyfajta "komplexussá" (38) vált. Mi a lutheránus *Meyer* felfogását osztjuk, aki szerint az, hogy *Luther* egyenlőségjelet tesz pápa és antikrisztus közé, nem elsősorban "a már irracionalitásba átlépő, pápaellenes gyűlöletének kifejeződése", hanem "objektív teológiai magot rejt": alapjában véve nem más, mint a reformáció központi állításának negatív és polemikus megfordítása: *sola Scriptura, sola fide, sola gratia, solus Christus* (39). Ma számos érthető okból kerülik, hogy a pápáról mint antikrisztusról beszéljenek. Mi is habozunk más véleményt nyilvánítani – beleértve a pápaságot is –, mert ezek könnyen ellenünk fordulhatnak. Antikrisztusnak lenni vagy azzá válni, főként annak, aki magát keresztények tartja, sokkal könnyebb mintsem gondolnánk. Minden egyház és minden keresztény ma éppen eléggé tudatában van saját hűtlenségének ahhoz, hogy ne érezze magát feljogosítva arra, hogy másokat illessen ehhez hasonló vádakkal. Ezt a dicsérendő önkritikát, ami egyben az ökumenizmus gyümölcse is, szívesen magunkévá tesszük. Meg kell kérdenünk azonban, vajon – ennél a kérdésnél – elegendő-e K. *Barth*hoz (40) csatlakoznunk, aki 1966-ban, Rómába utazása és *VI. Pál*lal való találkozása után teljes meggyőződéssel így kiáltott fel: "A pápa nem antikrisztus!" De akkor, kérdezhetnénk, kicsoda? A pápa *személye* – magától értetődően – vitán felül áll. De mit mondhatunk a pápai struktúráról, a századok alatt felhalmozódott valamennyi előjogával és kiváltságával együtt. Keresztény vagy keresztényellenes intézmény? Mit tartsunk felmagasztalt uralmi és uralkodó pozíciójáról, a trónról, amin ül, a fenségről, amibe burkolózik? Mi az a lelki és politikai teljhatalom, amire jogot formál, mi az az egyetemes *szuverenitás*, amivel kérkedik? Ki ez az *egyeduralkodó*, aki minden és mindenki fölé emelkedik, az "atya", aki a "Fiú" helytartója lehet? Ez lenne Krisztus képviseletének megfelelő módja? Milyen elképzelése lesz Jézusról annak, aki a pápára tekint? Krisztus fellépne-e valaha is erre a trónra, betöltené-e ezt a pozíciót, elfogadná-e ezt a szerepet? Az az "objektív teológiai mag", amely a reformátorok (és sok más keresztény) bírálatában benne foglaltatik, és amely nem a pápák személyére, hanem a pápaság intézményére vonatkozik, a jelenlegi pápaságra vonatkozólag már elvesztette volna érvényességét? *Kálvin* mindenben tévedett volna, mikor azt állította, hogy "egész uralmuknak (a pápákénak) meg kell

dőlnie, amikor az evangélium a maga teljességében ismét érvényre jut"? (41)

2. Ami *Péter és a pápaság kapcsolatát* illeti, mindenekelőtt azt kell mondanunk, hogy az a számtalan vizsgálat, amit exegetikai és történeti síkon elvégeztek a kérdés tisztázására, mindeddig nem hozta meg a kívánt nézetazonosságot. A találkozási pontok a következők:

a) Abban megegyeznek, hogy Péternek különleges, ha úgy tetszik kiemelkedő helye volt, mind Jézus közvetlen tanítványai körében, mind az ősegyházban. "Hosszú ideig Péter volt az egyház vezető embere" (42). De hogy meddig, azt senki sem tudja, mint ahogy azt sem, mit jelenthetett az ősegyházban "vezető embernek" lenni. Mindenesetre az a feltételezés, hogy Péter pozíciója az ősegyházban hasonlított volna, akárcsak körvonalaiban vagy kezdetlegesen is, ahhoz a primátushoz, amely a pápaság történelmében és tanában később formát öltött, minden komoly alapot nélkülöz. Péter mint "első pápa", csupán mítosz, történelmi csalás.

b) Egyértelműen elismerik a "péteri szolgálat",, vagy ha úgy tetszik, egyfajta "péteri funkció" létezését és valóságát az apostoli egyházban. Rögtön hozzá kell tennünk azonban, hogy az exegézis (mint említettük) "elbizonytalanodik", amikor ennek a funkciónak "a konkrét tartalmára" vonatkozó adatokat próbálja összegyűjteni. Ezt az elbizonytalanodást még hangsúlyosabbá teszi az a tény, hogy az ősegyház első századaiban semmi olyat nem találunk, amire rá lehetne mutatni mint a többi apostoli-püspöki funkciótól eltérő, kifejezetten péteri funkcióra. Péterben kétségkívül az apostol-típust látják, tehát olyan típust, aki a püspöki feladatok megalapozására hivatott; de ez az összes püspökre, és nemcsak egyetlen püspöki székre vonatkozik (43). Úgy beszélni *Róma* püspökéről, mint Péter kizárólagos utódáról önkényes eljárás, hiszen az egyik biztos adatunk éppen az, hogy Péter *nem volt* Róma püspöke, még akkor sem, ha ott szenvedett mártírhalált. Tehát a pápák, amennyiben Róma püspökei, *nem utódai* Péternek!

Valószínűleg annak a történelmi feltételezésnek, amely Pétert összeköti a római püspökséggel, a tarthatatlan volta hívott életre egy másik mai irányzatot, amely a pápaságot nemcsak Péterig, hanem *Pálig* vezeti vissza és "a pápai szolgálat péter-páli eredetéről és természetéről beszél" (44). Úgy próbálnak nagyobb hitelt szerezni a pápai funkció *apostoli* eredetének, hogy azt már nem annyira Róma püspökéhez, hanem inkább a római *egyházhoz* kötik, amely – a többihez viszonyítva – különleges rangra emelkedett a két legnagyobb apostol római tartózkodása és már-

tírhalála miatt. Így a pápa valamilyen módon Péter *és Pál* "utóda" lenne. Be kell vallanunk, nem tudjuk, hogy a pápaság fellelhetetlen apostoli gyökereinek ilyen kitartó, szinte sóvárgó kutatása valóban indokolt-e.

A fa gyümölcséről, és nem a gyökeréről ismerszik fel! Az igazi apostoli utódlás az egyetlen, amely Isten és ember előtt érvényes, az egyetlen, melyet hitvallásra és felekezetre való tekintet nélkül minden keresztény elismerhet és értékelhet: a *hitben és életben* való utódlás.

Ebben az értelemben igaza van Lukas *Vischer*nek, amikor Péter evangéliumi alakjának összetettségét, a kapott adományok és a gyakorolt funkciók változatosságát figyelembe véve azt állítja, hogy Péternek sok az utóda (45), de ezeknek legnagyobb része nem volt pápa. "Péter utódaként említi századunkban Dietrich *Bonhoeffert*, aki mint Péter, hitéért szenvedett mártírhalált, és Martin Luther *King*et, aki rábírta az egyházat, hogy "átlépje azt a határt, amit mindaddig nem volt bátorsága átlépni" (46) – a faji megkülönböztetés határát – éppúgy, mint ahogy Péter bírta rá korának egyházát arra, hogy átlépje a zsidó és pogány eredetű keresztények közti megkülönböztetés határát. (Vö. Csel. 10:1–11:18)

Mi egyetértünk Lukas *Vischer* nézetével. Azoknak azonban, akik továbbra is ragaszkodni kívánnak a Péter és a római püspök közti privilegizált kapcsolat feltételezéséhez, két olyan *tényt* említünk meg, amelyek az e probléma iránt érdeklődők előtt jól ismertek, de jelentőségüket nem értékelik úgy, ahogy megérdemelnék.

Az első tény az, hogy egészen a II. század végéig a római egyház nem tartott igényt elsőbbségre sem keresztény, sem más egyházakkal szemben.

A római egyház Rómának, a birodalom fővárosának sajátságos helyzetéből adódóan kulcsfontosságú helye volt az apostoli hagyományok megismerésének, annál is inkább, mert Pál (bizonyosan) és Péter (feltételezhetően) itt gyakorolták (és talán itt is fejezték be) küldetésüket. De elsőbbségről semmiképpen nem beszélhetünk, legfeljebb kitalálhatjuk, erőszakot téve a szövegeken és helyzeteken. *Jogi érvényű primátus* nem létezett – ez magától értetődő – de nem volt *tényleges primátus* sem, ami pedig érvényesülhetett volna jogi jóváhagyás nélkül is.

A római egyház (azaz püspök) a maga primátusra való igényével csak a II. század végén, a III. század elején kezdett előhozakodni, de rögtön heves ellenállásba is ütközött. Ez azt jelenti, hogy a római egyház primátusa *késői* jelenség. Az egyház történelmében i.sz. 200-ban kezd feltűnni,

tehát nem tartozik sem az evangélium, sem az apostoli és apostolok utáni egyház történetéhez.

A második tény az, hogy Máté 16:18-19 egyetlen egyszer sem jelenik meg az első két század keretény irodalmában, sem pedig *Kelemen* első levelében! Ezt a szakaszt első ízben *Tertullianus* idézi a II. században, és nem Rómával, hanem Péterrel kapcsolatban. Csak a III. század közepe táján, egy római püspök, *I. István* hivatkozik először Péter elsőségére mint a legjobb hagyományra; és csak a IV. századtól kezdve használják az említett igeszakaszt a primátus követelésének alátámasztására.

A keleti exegézisben még negatívabb a végeredmény..." (47). Ez annyit jelent, hogy nem Máté 16:18-19 (vagy más 'péteri' szakaszok: Lukács 22:31-32 és János 21:15-23) hívták életre a pápaságot és a primátust, hanem a pápaság létezése és azon akarata, hogy ebből magyarázza a primátust, határozták meg Máté 16:18-19 és más 'péteri' szakaszok 'pápai' értelmezését. Nem Máté 16:18-19 utalnak a pápaság eredetére, hanem a pápaság utal Máté 16:18-19 'pápai' értelmezésének eredetére.

Ha el is ismernénk, hogy a római egyháznak mint az apostoli hagyományok őrének a *bibliai kánon* és főként az újszövetségi kánon megalkotása előtt (mindenesetre nem kezdettől fogva, és nemcsak neki) egyfajta kiemelkedő jelentősége volt, ennek a szerepnek meg kellett szűnnie, vagy legalábbis erősen át kellett alakulnia, *miután* a kánont megalkották. Ezt minden egyház elfogadta a keresztény hit és élet normájaként.

Az Újszövetségnek mint az evangéliumi igazság mértékének és az apostoli hitelesség feltételének megteremtésével a *kánoni* szerepet mintegy megvonták az egyes gyülekezetektől, még az olyan tekintélyesektől is, mint az "apostoli székek", és azt egyedül a Szentírásnak engedték át.

Többé nem ez vagy az az "apostoli szék" volt hivatott biztosítani az üzenet apostoli hitelességét, hanem az Írás, amely a hiteles apostoli hagyományokat biztosan megőrizte és továbbította minden keresztény nemzedéknek. Az apostolság új feltétele többé nem egyik vagy másik "apostoli székhez" való tartozás volt, hanem az Írással való egyezés. Ezért a bibliai kánonalkotás után egy vagy akár több "apostoli szék" bármilyen "primátusa", még ha valóságosan létezett volna is, az apostolság új és egyetemes feltételéhez, a bibliai kánon primátusához képest logikailag és teológiailag is eltörpült. Ha tehát bizonyos gyülekezetek-

nek – mint az apostoli hagyományok őrzőinek – jelentőségét a kánonalkotás *előtt* el is lehet fogadni, semmiképp nem lehet elfogadni és még kevésbé törvényesíteni "primátusukat", *miután* a kánon formát öltött.

3. Ideje tehát felhagynunk azzal a hiábavaló kísérletezéssel, hogy törvényes és szükségszerű folytonosságot mutassunk ki az apostoli és pápai egyház, valamint az evangéliumok Pétere és a római pápák között. *A probléma egészen más:* mégpedig az, hogy megtudjuk, vajon ma a keresztény egyházak létre akarják-e hozni egymás között azt az *egyetemes egyházért való egységszolgálatot*, ami minden valószínűség szerint nem létezett az őskereszténységben? Ha igen, akkor "péteri szolgálatról" vagy (ahogy ma javasolja valaki) "péter-páli vagy páli-péteri" szolgálatról is lehet beszélni, amennyiben tisztában vagyunk az ilyenféle minősítések *tisztán konvencionális* jellegével, és nem próbáljuk bibliai méltósággal felruházni ezt a szolgálatot mint az egyház *esszenciális, alkotó jellegű* struktúráját (48), vagy mint "Isten tervének részét az egyetemes *koinonía* megteremtéséért" (49).

Azt is világosan kell látnunk, hogy az egész egyházért való egységszolgálatról az Írás nem szól előre, és nem is rendel el effélét. Az apostoli egyházban ilyen nem létezett. Ez azonban nem jelenti azt, hogy törvényesen ne létezhetne; presbiteri irányításról sem olvasunk a Bibliában – hogy saját egyházunk példáját említsem –, és keresztény szempontból mégsem tekintjük törvénytelennek sem a létezését, sem a működését. Nem minden szükségszerűen Szentírás-ellenes, amit a Szentírás nem látott előre.

Az egyházak tehát, ha szükségesnek és időszerűnek tartják, *létrehozhatják* ezt a szolgálatot – nem az Írás rejtett vagy kimondott útmutatását követve, hanem, hogy megfeleljenek a mai egyház szükségleteinek, amennyiben ezeket felismerik. E szolgálat lényeges feltétele az, hogy a természete, arculata és gyakorlata *ne mondjon ellent* az evangéliumi üzenetnek.

Jelenleg az a nyugtalanító, hogy azok többsége, akik az egyetemes egyházért való egységszolgálat megteremtését szorgalmazzák, ezt összekapcsolják a *primátus* gondolatával. *Von Allmen* egyenesen *"primátusi* szolgálatról" (50) beszél. Abból indul ki, hogy primátus nélkül nem létezik keresztény egység. Mi azonban *éppen ezt* tartjuk a Szentírással ellentétesnek, az evangéliummal összeegyeztethetetlennek. Nem tagadjuk, hogy az egyházban létezhet törvényesen egységszolgálat. Tagadjuk viszont e szolgálat hitelességét, ha az *primátussal* jár együtt. Míg elfogad-

juk, hogy létezhet az egyházban egységszolgálat, tagadjuk, hogy azt az elsőbbség tekintélyével (51) lehet vagy kell felruházni. Álláspontunk tehát a következő: az egységszolgálatra igent mondunk, ha lehetséges; de a primátus szolgálatát semmi esetre sem fogadhatjuk el. Más szóval: tagadjuk, hogy szükségszerű volna az egység és a primátus között kapcsolatot létrehozni. Az indok egyszerű: ily módon elkerülhetetlenül a keresztény egység *hierarchikus* felfogásának nyitnánk utat. A hierarchikusan felfogott és megvalósított egység szerintünk nem az a keresztény egység, amit az apostoli egyház értett és megélt. A hierarchikus típusú egység éppen *nem* az, amelyet Jézus adott a világnak, és amelyért imádkozott.

Egyszóval, mint az egyház újszövetségi felfogásától idegen testet, visszautasítjuk a primátus létezését, legyen az akár egy különleges szolgálat vagy különleges egyház primátusa; gyakorolja akár egy személy, vagy birtokolja testületi szerv; visszautasítjuk, mert általa kerül az egyházba a *hierarchia elve,* amely szerintünk összeegyeztethetetlen a *testvériség* alapvető evangéliumi elvével. "Ti pedig mindnyájan testvérek vagytok" – mondja Jézus (Máté 23:8). Ennek a szónak a fényében a "pápa" (=atya) címe – és méginkább a "Szentatyáé" – nem evangéliumi, és szerintünk el kell tűnnie. "Atyátoknak se hívjatok senkit e földön, mert egy a ti atyátok, aki a mennyben van" (Máté 23:9). (52)

Az amerikai lutheránusok tanulmányukban joggal hangsúlyozzák, hogy egy esetleges primátus nem korlátozhatja az evangélium és a keresztények *szabadságát*: "A pápai primátus minden formája, amely nem védi az evangéliumi szabadságot, elfogadhatatlan a lutheránusok számára", és lényeges követelmény, "hogy a hatalom gyakorlása ne korlátozza a keresztény szabadságot" (53). Ugyanebben az értelemben és szellemben mi a szabadság mellé a *testvériség* követelményét állítjuk, mint a helyi és egyetemes egyház lényeges alkotóelemét.

Ezért az ökumenikus egyházért imádkozunk és dolgozunk; az igazán szabad egyházért, ahol *egyenlő szabadság* jut mindenkinek, hívőnek és lelkipásztornak; olyan intézményesen testvéri egyházért imádkozunk, ahol mindenki testvér és senki sem atya. Szabadság és testvériség együtt jár, együtt valósul meg, és ezek *minősítik* legfőképp a keresztény egységet, amit a kettő alapján próbálunk megvalósítani. Van aki ezekre az elképzelésekre a fejét rázza: vajon a mindenki számára egyenlő szabadság, a primátus és hierarchia nélküli testvériség nem vezet-e a közösség felbomlásához, a gyülekezet megoszlásához, és nem hoz-e létre egy

végzetesen anarchikus egyházat? Egyáltalán nem. Mi hiszünk a szabad, testvéri és egységes egyház lehetőségében. Hisszük, hogy az anarchia ellen nem a hierarchia az evangéliumi orvosság, hanem az Úr egyetlen és legfelsőbb hatalmának való közös engedelmesség. Hisszük, hogy ezt a *közös* engedelmességet nem *tekintélyi*, hanem *közösségi* úton lehet elérni, a keresztények testvéri találkozása és szabad együttműködése révén. Az anarchia és a hierarchia között van középút: *tertium datur*! Ez is evangélium!

Jézus főpapi imájában azért imádkozik, hogy a keresztények egyek legyenek egymással és *ővele*, "hogy a világ higgyen" (János 17:21). Ezt az imát nagyon komolyan kell vennünk, mert nagy ígéretet rejt magában, talán a legnagyobb evangéliumi ígéretet: a világ hitét. Magától értetődő azonban, hogy a keresztény egység csak akkor élvezheti a világ hitét, ha tartalmában és formájában is *különbözni fog* attól, amilyennek a világ most ismeri. A testvériség és szabadság több-kevesebb feláldozásával létrejött egység nem mondana semmi újat a világnak (amely már ismeri az egység különböző típusait, ahol kevés hely jut a szabadságnak, még kevesebb vagy semmi a testvériségnek). A világ csak akkor fog hinni, ha az egyházban más, az övénél *jobb* egységet lát majd. Csak az lehet az a keresztyén egység, amit "Isten akart".

És akkor felvetődik egy másik kérdés: a pápaság és a primátus valóban az evangélium és a keresztények szabadságát szolgálják-e, vagy pedig korlátozzák azt? Az egyházban a testvériség szolgálatában állnak-e, vagy azzal ellentmondásban vannak? Jézus Krisztus primátusát (az egyetlen érvényes primátust a keresztény egyházban) szolgálják-e, vagy csak védelmet keresnek mögötte? Az a benyomásunk, hogy a pápaság hosszú századok óta (vagy kezdettől fogva?) *először és inkább* a katolikus intézményt szolgálja, mint "az evangélium előmenetelét" (Fil. 1:12). A pápaság a katolikus egyházat védelmezi minden olyannal szemben, ami belülről vagy kívülről kérdésessé teheti létét – legyen az akár maga az evangélium is!

Ezen a ponton világossá kell válnia, hogy a pápasággal szembeni alapvető fenntartásaink nem gyógyíthatatlan "Róma-ellenes érzésből" (54) vagy megrögzött "Róma-ellenes komplexusból" fakadnak (55) – ahogy azt néhány jóhírű katolikus teológus feltételezi. Itt valami sokkal komolyabb és súlyosabb dolog forog kockán: az Úr és az egyháza közötti kapcsolat természete; kockán forog az Úr egyház fölötti *tényleges* szuverenitása, tehát szabadsága, méltósága az emberek közti jelenlétének és

működésének jellege. Kockán forog kegyelmének autonómiája – maga a kegyelem valósága. Kockán forog az Evangélium. Tehát nem érzések, ellenérzések vagy komplexusok kérdése ez, hanem a hité. *A pápaság dogmája* – ha jól megfigyeljük – nem más, mint az *egyház katolikus dogmájának* legteljesebb, legtömörebb és legösszefüggőbb kifejeződése, amellyel szembe kell szállnunk, mert lejtőre viszi – nem hivatalos megnyilatkozásaiban, hanem tetteiben – az *Úrban* való hitet, s így valamilyen formában az *egyházban* való hitet is.

Ha aztán, amint azt az amerikai lutheránusok és sok más keresztény reméli, a római pápaság olyan gyökeresen átalakul, hogy a legkevésbé sem sérti majd a szabadságot és testvériséget az egyházban, s ha majd nem keveri össze az "evangélium védelmét" (Fil. 1:16) a katolikus intézmény védelmével, akkor nem kell többé a pápaságról a szó jelenlegi értelmében beszélni. Akkor más, teljesen új dologról lesz szó, amelynek meghatározásához új szavakra lesz majd szükség.

Utolsó észrevételünk a következő: *sok pápaság* van, nemcsak a római! A római egyház által dogmatizált pápai elv különböző formában fellelhető más, különösen az ortodox, de a protestáns egyházakban is. A protestáns egyházak jó néhány lelkipásztora – beleértve azokat is, akik magukat "szabadnak" hirdetik és hiszik – saját gyülekezetében olyan, mint egy törpepápa. Egyszóval a pápai elv veszélye kivétel nélkül minden keresztény egyházat fenyeget. Éppen ezért ezzel az elvvel szembeszállni nemcsak a struktúrák elleni küzdést jelenti, hanem azzal a *szellemmel is*, amely a Vatikánon kívül sok más püspöki széket és helyet is körülleng (56). Sajnos *ez* a szellem is fúj, ahova akar!

4. Mi történhet a közeljövőben? *Küng* "abszurdnak" nevezi azt a századok folyamán létrejött "helyzetet", melyen keresztül a "péteri szolgálat" – a "kőszikla", amelyről Máté 16:18 beszél – "olyan hatalmas sziklává nőtt, amely elmozdíthatatlannak és megkerülhetetlennek látszik a keresztény egyházak közötti kölcsönös megértés útján" (57). A történelem azonban soha nem abszurd, de biztos, hogy a történelem iróniája vagy paradoxonja, hogy az a szolgálat az elkülönülés egyik legnagyobb oka, melyet még a II. Vatikánum ismert el a keresztény egység "elvének és örök alapjának". Ez a tényállás azonban korántsem olyan abszurd, mint amilyennek első látásra tűnik és tűnhet annak, aki megfeledkezik két nagyon fontos körülményről.

Az első, hogy a pápaság éltető elve, történelmi és dogmatikus *primum*

movens-e nem annyira az egység követelése, mint a tekintélyé, vagy még inkább az egységesítő tekintélyé.

A pápaság a tekintély elvét megvalósítva szolgálja az egységet; nála a tekintély alapozza meg az egységet és nem fordítva.

A második körülmény, amit nem szabad elfelejtenünk, hogy a pápaság körülbelül ezer év óta *vallási* és *nem ökumenikus* intézmény, amely a *katolikus* egység és nem a keresztény egység szolgálatában működött. Ezért nincs abban semmi különös, hogy a pápaság az egység eszköze helyett az elkülönülés tényezőjévé vált és az is maradt.

Éppen ezért kérdezzük: a pápaság lehet-e ismét (ha egyáltalán volt valaha) a szabadságon és testvériségen alapuló egységnek *igazi* eszköze? Mégha a múltban soha nem is lett volna az, vajon nem válhat-e azzá a jövőben? Megmenthető-e a pápaság *ökumenikus értelemben* – azaz a mi szempontunkból *evangéliumi értelemben*?

Lehetséges-e a jövőben "evangéliumi pápaság", egy, a hagyományos pápasághoz képest még nevében is teljesen új egységszolgálat?

A jövő nem a mi kezünkben van és nem is a római pápákéban. Ésszerűnek azonban mégis az látszik, hogy a római pápaság nem hagyja magát megfosztani a századok folyamán megszerzett hatalomtól és kiváltságoktól, s lemondani sem fog róluk saját akaratából. Ezt nem makacs konzervativizmusból teszi, vagy azért, mert a pápák érzéketlenebbek lennének a reform szükségességére, hanem mert számukra (s hányan gondolkodnak így!) a hatalom és a megszerzett, most már dogmaként is kinyilatkoztatott – isteni igazságként szentesített – kiváltságok megtartása az Isten tervében való hit, az Isten ügye iránti engedelmesség aktusa az egyház részéről. A pápa szempontjából a lelki hatalomról való lemondás nem az evangéliumi bátorság megnyilvánulása lenne, hanem a keresztény lemondás, a következetlenség aktusa, legfőképp pedig az engedetlenségé az isteni akarattal szemben. Nem ésszerű tehát arra várni, hogy maga a pápa tegye kérdésessé dogmatikus alapját, amelyen állítólagos teológiai törvényessége nyugszik. Jóllehet fel vagyunk készülve minden történelmi meglepetésre, különösen az egyház történetében, melyet az újakat teremtő Szentlélek vezet, és jóllehet nem lehet és nem is akarjuk kizárni annak lehetőségét, hogy a jövőben a pápai primátus *valóban* feloldódik az evangéliumi primátusban, bevalljuk, hogy szerintünk ez az elképzelés, legalábbis pillanatnyilag, nem megvalósítható.

Hogy mi történik majd ökumenikus körökben? Ezzel kapcsolatban négy tény érdemes említésre.

1. Miután ledőltek (különösen *XXIII. János* pápa után) azok a *lélektani* korlátok, amelyek sok protestánst megakadályoztak abban, hogy a pápaság lehetséges elfogadására mégcsak gondoljanak is –, megvilágosodott az is, hogyan lehetne gyakorlatilag feloldani a pápaság protestáns visszautasításának teológiai tudatát (58).

2. Egyre nagyobb súllyal nehezedik a protestánsokra annak a tudata, hogy egyetemes szinten nem voltak képesek megtartani maguk között a szerves egységet, következésképp a jelenben sem tudnak meggyőző alternatívát nyújtani a katolikus egység helyett, amelynek a pápaságban megvan a maga intézményes alapja.

3. Az egység miatti növekvő türelmetlenség – amelynek nemcsak a teológiai, hanem a történelmi-politikai és társadalmi-kulturális motivációt is gondosan mérlegelni kellene – gyújtja fel a lelkeket és gyorsítja az ökumenizmus előrehaladását. Az ezt vallók szerint a pápaság hasznosnak és szükségesnek tűnik az egység érdekében, tehát a pápaságot elfogadni annyit jelent, mint támogatni az egységes haladást. Ahogyan a protestáns *IV. Henrik*nek Párizs megért egy misét, így korunk protestánsainak az egyház egysége megéri a pápaság elfogadását (amely végeredményben már a katolikusok számára sem olyan döntő és kötelező érvényű intézmény, mint régen volt!).

4. Komolyan számítanak hosszabb vagy rövidebb időn belül a pápaság preventív reformjára. Tény az, hogy az anglikánok és a reformátusok között még a legkészségesebbek sem hajlandók a pápaságot elfogadni a jelenlegi formájában. Ezt a reformot – amely szerintünk, mint láttuk, egyfajta "lehetetlen lehetőség" – nemcsak valószínűnek, szinte elkerülhetetlennek vélik, hanem úgy tartják, *már meg is indult*, ráadásul visszafordíthatatlanul. Sőt olyan is akad, aki úgy véli, éppen most kell elfogadni a pápaságot – mégha fenntartásokkal is – abban a reményben, hogy így, belülről cselekedve járulhat hozzá leghathatósabban, talán döntő módon, annak reformjához.

E fejlemények nyomán néhány nem római katolikus körben máris kialakult egy a római pápasággal szemben általánosságban kedvező, vagy legalábbis nem előítélettel bíráló magatartás. Mindez azonban azt a *súlyos kockázatot* rejti magában, hogy a pápaságot *mostantól* fogva esetleg úgy fogadják el, mint *potenciálisan* ökumenikus szervezetet, a szinte biztosra vett reformjának *reményében*.

E kockázat valóságalapját két mellékkörülmény is megerősíti: az első a Vatikán ökumenikus stratégiájának köszönhető, amely, mint ismere-

tes, most már döntően a *kétoldalú* megbeszélésekre irányul, melyek segítségével a Vatikán egyes egyházakkal vagy gyülekezetekkel elvi egyetértésre tudott jutni a pápaságot illetően is. Ezek a megegyezések, még ha nem érintik is az egész ökumenikus mozgalmat, olyan egyértelmű ökumenikus jelentőséggel bírnak, ami túllépi a megállapodást kötő egyházak vagy gyülekezetek határait. Ily módon a pápaság teret nyer ökumenikus szinten, anélkül vagy azelőtt, hogy e kérdésről *egy teljes és egységes* ökumenikus megbeszélés létrejött volna.

A második körülményt maga az ökumenikus mozgalom idézheti elő azáltal, hogy nem lesz képes szétválasztani – ahogy szerintünk tennie kellene – az *egység* elképzelését a *primátus* elvétől. Ha ez nem sikerül, s következésképp az a közös ökumenikus vélemény alakul ki, hogy az egység megvalósításához szükség van primátusra, akkor előbb vagy utóbb elkerülhetetlen lesz a római pápa történelmileg olyan jól vizsgázott primátusához visszatérni. Ha nem sikerül az egységet megalkotni primátus nélkül, a pápa az ökumenikus egység legfőbb szimbólumává, majd eszközévé, végül pedig alapjává válik, akárcsak magán a katolicizmuson belül. A kockázat tehát ez: *elfogadni mostantól* a pápaságot, mint "*ökumenikus* szolgálatot", arra gondolván, hogy a szolgálatok, amiket máris elvégezhet a keresztény egységért, fontosabbak mint reformjának sürgetése, amely utólag is végbemehet. Egy bizonyos: ha egyszer megtörténik a pápaság *ökumenikus invesztitúrája* – még ha csak mértékkel és bizonyos fenntartásokkal is, nagyon nehéz lesz átformálni ezt a szerepét, megváltoztatni jellegét és hatáskörét. Ezért is lett volna jobb – szerintünk – ökumenikus körökben más utat követni: annak ismerni el a pápaságot, ami, *konfesszionális intézménynek;* megtartani saját *keretein* (azaz a római katolikus konfesszión) belül; és más úton keresni a keresztény egységet.

Éppen azért bánjuk, hogy amerikai lutheránus testvéreink minden további nélkül kinyilvánítják "hajlandóságukat egy megújított, átstrukturált pápaság primátusának elismerésére" (n.47.). Szerintünk egy "megújított és átstrukturált" pápaság semmiféle primátust nem követelhet vissza. Ugyanígy kesergünk azon, hogy kilátásba helyeznek egy olyan lehetséges primátust, "amelyben a pápa szolgálata az egységért a *lutheránus egyházak viszonylatában* inkább pásztori, mint jogi jellegű lenne" (n.28; kiemelés tőlünk). E feltevés szerint a lutheránusok jog alapján függetlenek lennének a pápától, de elfogadnák pásztori egységszolgálatát. Az egység tekintetében a pápa a pásztoruk lenne, ők pedig nyájának

(csak jogilag független) része. Így a pápának kettős egyházi szerepe volna: a római katolikusok esetében *konfesszionális,* vagyis itt továbbra is az maradna, aki az I. és II. Vatikánum meghatározása szerint volt; és volna egy *ökumenikus* szerepe a lutheránusokkal szemben (és feltehetőleg más, nem katolikus keresztény csoportokkal szemben); itt pedig *pásztori* funkciót töltene be az egység szolgálatában. Tehát lenne, ha szabad így mondanunk, egy "kétarcú" pápaságunk, különböző szerepekkel és hatalommal konfesszionális és ökumenikus szinten, de mindenképp az *egység biztosítéka lenne* az egyházak és a most különvált felekezetek között. Az effajta elképzelés azonban (eltekintve belső kétértelműségétől) az egységnek éppen abból a felfogásából fakad, amely a pápán alapszik, vagy általa közvetített. Véleményünk szerint éppen ez ellen a felfogás ellen kell küzdeni az ökumenikus mozgalomban.

Nos akkor? Lukas *Vischer* nem tévedett, amikor azt állította, hogy "a pápaság egyszerű visszautasítása nem elegendő a dialógusban. Az ortodox és protestáns teológusoknak legfőképp azt kell meghatározniok, hogy milyen alternatívákat tudnak javasolni" (59). Szerintünk egyetlen alternatíva lehetséges: zsinati úton az egység felé. Az egyházi élet különböző szintjein történelmének kezdetétől fogva, sőt már magában az Újszövetségben is, a zsinati struktúra volt a leginkább *ökumenikus struktúra.* A keresztény egységet kiterjedt konciliáris gyakorlattal lehet elérni. A lényeg tehát nem az, hogy "pápásítsuk", hanem hogy "zsinatosítsuk" az egyházi életet (60). Ez a kereszténység ökumenikus jövője olyannyira (mint mondottuk is), hogy az egész ökumenikus mozgalmat úgy lehet felfogni és szemléltetni, mint előjátékot: "közös bevezetés a zsinati gyakorlatba" (61). Hogy a római püspök hogyan illeszkedik bele az egyházaknak eme zsinati közösségébe, olyan probléma, amit fel lehet vetni, de aminek mindenképp csak másodlagos jelentősége van. Az igazán fontos az, hogy a pápaságot és a konciliaritást ne komplementer módon szemléljük, és hogy minden felekezeti struktúra (tehát a pápaság is) alá legyen rendelve (jogilag vagy sem, kevésbé lényeges) az *ökumenikus* struktúráknak, amelyek arra indítják az egyházakat és felekezeteket, hogy *együtt* kövessék egységük megvalósítását és kifejezését.

"A pápaság vége?" – kérdeztük ennek a fejezetnek az elején. Egyértelmű válaszunk a következő: a pápaság mint evangéliumi struktúra szerintünk soha nem létezett. Napjainkig érvényes *Luther*nek az a tömör mondása, amely szerint "a pápaság haszontalan az egyházban, mert nem tölt be semmiféle keresztény funkciót sem. Következésképp az egyház-

nak pápa nélkül kell maradnia." (62) A pápaság csak akkor lehet hasznára az egyháznak, csak akkor válhat ökumenikus struktúrává, ha a jövőben bebizonyítja, hogy *valóban keresztény* funkciót tölt be, tehát evangélium ügyét szolgálja.

De ez többé már nem az a pápaság lesz, amit eddig ismertünk, hanem valami teljesen új és más: az egység tisztsége és primátus és tévedhetetlenség nélkül, amely az egyházak konciliaritásának szolgálatában áll. Ez a legfőbb, sőt az egyetlen út, amelyen haladva szabadságban és testvériségben létre lehet hozni, kifejezésre lehet juttatni a keresztények egységét.

Ezen megállapításunk után befejezésül meg kell erősítenünk, hogy semmiféle szerv vagy struktúra, még a zsinati sem képes önmagában létrehozni és biztosítani az igazságban és szeretetben való keresztény egységet.

Ahhoz, hogy ezt elérjük, mindenekelőtt Jézus Krisztus Igéjének és Szentlelkének *primátusát* kell megszilárdítanunk az egyházakban és az egyházak között. Ennek a primátusnak nem arra van szüksége, hogy közvetítsék vagy képviseljék, hanem, hogy higgyék és éljék. Ha Krisztus az első, senki nem akar majd mellette, rajta kívül vagy az Ő helyén azzá válni, sőt mindenki boldog lesz, hogy az *Ő* primátusát – a kegyelem primátusát – élvezheti, s nem fog helyette másokat keresni. Ha Krisztus a hit élő és ható középpontja, senki nem merészeli magát Ő fölé helyezni, vagy az ő elsőségét bármiféle szervben vagy struktúrában megtestesíteni, bármi legyen is az, ami ilyen módon az egyház "egységének központjává" válna. Nem biztos – amint azt K. *Barth* megjegyezte – hogy az Újszövetség alapján "lehetséges" egy olyan zsinati vagy püspöki (és tegyük hozzá – méginkább pápai) szervezet létének az állítása, amely a szétszórt közösség egységét biztosítva lényeges jegye volna az újszövetségi egyháznak. Az egyházak közötti kollegialitás esetleges szerveit, amelyek létezhettek az apostoli kereszténységben, senki sem tartotta elengedhetetlennek a keresztény egység megteremtéséhez és megtartásához, és senki sem tulajdonított nekik tévedhetetlen tekintélyt vagy abszolut hatékonyságot. "Éppen ellenkezőleg, az Újszövetség prédikátorai mindig Jézus Krisztushoz, az egyetlenhez, akinek tekintélyt tulajdonítottak, és az ő Szentlelkéhez, az egység alkotójához és zálogához utalták vissza az egyes közösségeket. Ők egyébként tökéletesen bíztak abban, hogy *Jézus Krisztus személye egyedül képes biztosítania közösségeknek őbenne való egységét, de az egymás közöttit is, és abból az alaptételből indultak ki, hogy Jézus Krisztuson kívül más biztosíték még csak el sem képzelhető*" (63).

Úgy gondoljuk, ehhez nincsen hozzátennivalónk.

JEGYZETEK

N. B. A kritikai apparátus megkönnyítésére, az egynél többször idézett műveket az első említés után csak a szerzőnek vagy annak a nevével jelöljük, akinek a gondozásában a mű megjelent, utána a mű adatait feltüntető jegyzet száma, végül az oldalszám következik.

(1) G. DENZLER (gondozásában), *Papstum heute und morgen*, Pustet, Regensburg, 1975.

(2) J.-J. VON ALLMEN: *La primauté de l' Eglise de Pierre et de Paul*, Editions Universitaires, Fribourg, 1977. 102.

(3) H. KÜNG: *Christ sein*, Piper, München, 1974. 491. (olasz ford. *Essere cristiani*, Mondadori, Milano, 1975).

(4) O. H. PESCH, DENZLER-nél (1.)., 153.

(5) K. H. OHLIG, DENZLER-nél (1.)., 143.

(6) G. ALBERIGO: *Per un papato rinnovato a servizio della chiesa*, a "Concilium"-ban 8/1975. 20.

(7) G. ZIZOLA: *Quale Papa?*, Borla, Roma, 1977.

(8) Acta Apostolicae Sedis LIX. (1967)., 497. o. és folyt.

(9) ALBERIGO (6), 38., 25. jegyzet.

(10) J.-J. VON ALLMEN: *Ministero papale, ministero di unità*, a "Concilium"-ban 8/1975. 133.

(11) E. JÜNGEL, DENZLER-nél (1.), 85.

(12) A teljes olasz fordítás ezzel a címmel: *Ministero e Chiesa universale:* H. STIRNIMANN – L. VISCHER (gondozásában): *Papato e servizio petrino*-ban, Edizioni Paoline, Alba, 1976. 107-166.

(13) *Authority in the Church*. A statement on the question of authority, its nature, exercise and implications. Agreed by the Anglican--Roman Catholic International Commission, Venice, 1976. 24.

(14) VON ALLMEN (2.), 13.

(15) Uo., 13.o. és folyt.

(16) Ezeket a kapcsolatokat nagyon jól világította meg K. BARTH, az I. Vatikánumnak szentelt oldalakon (*Dogmatique*, francia kiad. 5. köt. 108-116). Mivel e munka kis terjedelme miatt nem tudjuk reprodukálni a teljes barthi okfejtést, ezért csak jelölésére szorítkozunk, mindazoknak a figyelmébe ajánlva, katolikusoknak és protestánsoknak egyaránt, akik meg szeretnék ismerni *evangéliumi* szempontból a tekintély (következésképp a primátus és a tévedhetetlenség) problémáját az egyházban.

(17) N. 8/1975.

(18) ALBERIGO (6) 16., 1. jegyzet.

(19) Uo., 23.

(20) Uo., 24.

(21) Uo., 29.

(22) Uo., 31., 17. jegyzet

(23) KÜNG (3.) 488. o. és folyt. Vö. még H. Küng: *L'Eglise*, II., Desclée de Brouwer, Bruges, 1968., 645. (olasz ford.: *La chiesa*, Queriniana, Bresca, 1969).

(24) ALBERIGO (6), 15.

(25) Uo., 32.

(26) Uo., 36.

(27) B. HARING, DENZLER-nél (1.), 64.

(28) A. MÜLLER, DENZLER-nél (1.), 129.

(29) R. FRIELING, DENZLER-nél (1.), 60. Vö. ennek a koncepciónak a bírálata VON ALLMEN-nél (2) 100. o. és folyt.

(30) ZIZOLA (7), 252. o. és folyt.

(31) KÜNG (3), 491.

(32) H. DENZINGER – A. SCHÖNMETZER: *Enchiridion Symbolorum*, Herder, Freiburg i. B., 1965. 3059-3069.

(33) Uo., 3073.

(34) SPFÜRTNER, DENZLER-NÉL (1.), 162.

(35) ZIZOLA (7), 220.

(36) Így az I. Vatikáni Zsinat. Ennek a címnek hosszú és összetett története van. A Konstantin utáni egyházban az összes püspökre (nemcsak a rómaiakra) értették, majd a kései középkorban kiterjesztették a királyra, a császárokra és az egyszerű papokra. III. Ince pápától kezdve kizárólag a római pápának járt ki a cím, egészen a II. Vatikánumig, amikor ismét kiterjesztették az összes püspökre. Ma különböző katolikus teológusok úgy tartják, hogy ezt a címet, a pápára vonatkozót is "kerülni kell" (Y. CONGAR: *Titoli dati al papa*, a "Concilium"-ban 8/1975. 85.). Szigorúan teológiai szinten megjegyzendő, hogy K. BARTH (*Dogmatique*, francia kiad. 1. köt. 92. és folyt.) nem tagadja – mint ahogy a reformátorok sem tagadják – hogy létezhetnek az egyházban "Krisztus helytartói" és szolgálatok, amelyek révén Krisztus jelen van az övéi között. Minden keresztény prédikátor, amennyiben híven hirdeti Isten szavát, "Jézus helytartója" eszerint az ígéret szerint: "Aki titeket hallgat, engem hallgat" (Lukács 10:16). "Elvből tagadni, hogy létezhet *vicarius*

Christi, oda vezethet, hogy a Christus praesens-t is tagadjuk (93.). A katolikus és protestáns véleménykülönbség ezen a ponton nem a "helytartóság" vagy utódlás tényére vonatkozik, hanem a "módra", ahogy értelmezik és gyakorolják. A módot, ahogy a katolikusok értelmezik és gyakorolják, ezzel a kérdéssel lehet megokolni: "Milyen mértékben van még itt szó (tehát a katolikus felfogásban) Krisztus képviseléséről, nem pedig a helyettesítésről?" (94.) A katolikus szisztémában gyakorlatilag Krisztus egyház feletti szuverenitása meg van fosztva tekintélyétől, mert összeolvadt a hierarchia hatalmával. Krisztus szuverenitása többé nem szabad, következésképp többé nem igazi szuverenitás. "Íme – fejezi be Barth – ezért kell nekünk visszautasítanunk ezt a tant" (95.).

(37) A. MOLNÁR: *Storia dei Valdesi*, I. Claudiana, Torino, 1974., 318. s köv. A valdensek szerint egyébként antikrisztus lehet a pápán kívül még "a császár, a szerzetesség, a klérus, az egyház szakramentális biztonsága stb.", egyszóval mindaz, ami "fenyegeti a hitvalló egyházat, történelmének egy meghatározott pillanatában" (319.).

(38) Így A. FRANZEN, akit egyetértően idéz R. BÄUMER: *Martin Luther und der Papst*, Aschendorff, Münster, 1970., 56.

(39) H. MEYER: *L'ufficio papale nella visione luterana*, STIRNIMANN-nál (12.), 71. és 73.

(40) K. BARTH: *Domande a Roma,* Claudiana, Torino, 1976., 28.

(41) J. CALVIN: *Institution de la Religion Chrestienne*, Meyrueis et C. Paris, 1859., IV/7/24.

(42) H. CONZELMANN: *Le origini del cristianesimo,* Claudiana, Torino, 1976., 219.

(43) K. STALDER: *Conciliarità e funzione petrina nella Chiesa*, STIRNIMANN-nál (12.), 88.

(44) ALBERIGO (6), 26. Ugyanígy VON ALLMEN is (2.) és sokan mások.

(45) L. VISCHER: *Pietro e il vescovo di Roma, I loro rispettivi servizi nella Chiesa,* STIRNIMANN-nál (12.), 48. s köv.

(46) Uo., 49.

(47) H. KÜNG: *L'Eglise* (22.), 631.

(48) Ahogy azt például VON ALLMEN teszi (2.), 100. A mi véleményünk, különösen ezen a ponton, ellentétes az övével.

(49) Így az anglikán-katolikus "*Jelentés* (13.), 24. b.j. Az amerikai katolikus-lutheránus dokumentumban ez a "péteri funkció" így van leírva: "a szolgálatnak olyan sajátságos formája, amit egy személy, egy hivatal kinevezettje, vagy egy helyi egyház, az egyház egészét illetően gyakorol". Az ilyen funkció "arra szolgál, hogy előmozdítsa vagy megvédje az egyház szilárdságát azon tény alapján, hogy az egységet szimbolizálja és megkönnyíti a kommunikációt, a kölcsönös segítséget és a kölcsönös javítást, éppúgy, mint az egyház küldetése értelmében vett együttműködést" (4 j.). Ebben a leírásban értékelendő az a megállapítás, miszerint a péteri funkció az egységet csak "szimbolizálja", előmozdítja, *de nem alapozza meg*, ellentétben a II. Vatikánummal, amely ismét megerősítette, hogy Jézus Krisztus Péterben jelölte meg "a hit és a közösség egységének örök és látható kezdetét és alapját" *(Lumen gentium 18. j.)*. Nagyon vitatottnak tűnik, sőt, az Újszövetség alapján tarthatatlannak, hogy egy különleges egyház az összes többi viszonylatában, egy sajátságos egységszolgálatot gyakorolhasson.

(50) VON ALLMEN (10.), 133. Kiemelés tőlünk.

(51) Éppen ezért nem tudjuk az amerikai lutheránusok véleményét osztani, akik – szemben a katolikusokkal, akik ragaszkodnak ahhoz az állításhoz, miszerint a pápai primátus "Isten akaratának megfelelő" intézmény – úgy nyilatkoznak, hogy számukra "ez másodlagos kérdés. Az egyetlen fontos dolog (...), hogy a pápai primátus az Evangéliumot szolgálja és, hogy a hatalom gyakorlásával ne akadályozza a keresztény szabadságot"? (30. j.). Ha a pápai primátus intézménye nem volna az isteni akaratnak megfelelő, hogyan "szolgálhatná az Evangéliumot"? Hogyan "szolgálhatja az Evangéliumot" egy olyan struktúra, amely ellentmond neki? Csakugyan "másodlagos" volna ez a kérdés? Igaz, az Újszövetségben nincs olyan egyházi, kánoni rendelet, amely az összes egyházra és minden időre vonatkozna. Széles tere van tehát az alkotói szabadságnak az egyház szervezeti formáját illetően. De azért vannak korlátok is, amelyeket a pápai primátus intézménye úgy tűnik meglehetősen túlhalad. Ha az egyház *formája*, hacsak viszonylagosan is, kifejezi azt, ami az egyház *hite*, az egyházi struktúrák (tehát a pápaságé és a pápai primátusé is) kisebb-nagyobb azonosságát Isten akaratával, nem lehet felelősséggel "másodlagos (vagy méginkább elsüllyesztett) kérdésként" tárgyalni.

(52) Egyértelmű tehát, hogy a pápai primátust visszautasítva, nem egy embert vagy egy funkciót, hanem az egyház *hierarchikus* felfogását, és a szolgálat *monarchikus* elvét utasítjuk vissza. Elutasítjuk, mint a III. jánosi levél szerzője, az egyháznak és a szolgálatnak Diotrefész által óhajtott típusát, aki már akkor megpróbált "primátust szerezni" magá-

nak az egyházban (9. v.), és aki az első ismert kísérletet teszi, hogy az apostoli keresztyénségbe bevezesse a monarchikus püspökségi formát (így ír már A. VON HARNACK, átvette R. BULTMANN: *Die Johannesbriefe*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1967. 99.). Amint látjuk, a pápaság problémája alapjában véve csak sajátságos aspektusa egy általánosabb problémának, a monarchikus püspökség problémájának, amely Antiochiai Ignác idejétől fogva erősödött meg az egyházban, egy olyan felfogás alapján, amit így összegezhetnénk: "egy Isten, egy Krisztus, egy püspök, egy gyülekezet". Ezt az elképzelést "egy adott történelmi korszakban igazolhatták gyakorlati jellegű indokok, de teológiai szempontból nem helyes és ekkleziológiai téren hamis fejlődéshez vezetett" (J. MOLTMANN: *La chiesa nella forza dello Spirito*, Queriniana, Bresca, 1976., 395. o. és folyt.).

(53) *Ministero e Chiesa universale*, STIRNIMANN-nál (12.), 45. és 28. j.

(54) H. U. VON BALTHASAR: *Der Antirömische Affekt*, Herder, Freiburg i. B., 1974. (olasz ford.: Queriniana, Bresca, 1974.).

(55) Y. CONGAR egyik tanulmányának a címe, amit VON BALTHASAR minden más bibliográfiai utalás nélkül idéz (53.), 16.

(56) Ezzel egyáltalán nem akarjuk bizonyos struktúrákkal való küzdelem jelentőségét csökkenteni. Sőt, egy szellem elleni küzdelemnek egyetlen komoly módja, ha azon a struktúrán belül harcolunk ellene, amelyben testet ölt. Éppen ezért nem osztjuk annak a katolikus teológusnak a véleményét, aki a római pápasággal kapcsolatban ezt állítja: "Az, hogy a pápaságnak (a jövőben) milyen formát kellene öltenie, nem a struktúra, hanem stílus kérdése" (M. RÖSSLER, DENZLER-nél /1./, 173.). Szerintünk a struktúra kérdése is, és szükségképpen az. Egyértelmű azonban, hogy a pápai vagy primátusi szellem (János III. levelének 9. verse alapján nevezhetnénk "Diotrefész szellemének" is, de Péterének semmi esetre sem) bármilyen struktúrában működhet.

(57) H. KÜNG, (3.), 488.

(58) A lutheránus H. MEYER szerint a dolgok másként állnak: a hagyományos protestáns szembenállás a pápasággal, megszűnőben van, mert – hála az előző más vitatott kérdésekről folytatott dialógusoknak és "ezek pozitív eredményeinek" – a pápaság kérdése "már részletesen megoldódott, belülről, azaz az alapját képező lényeges problémáktól kezdve" (STIRNIMANN-nál /12./, 74.). Az együttműködés, ami – szerinte – a katolikusok és a protestánsok között most kezd kibontakozni

az Írás és a tradíció közti kapcsolat problémájáról, az eucharisztiáról, a megigazulásról és szolgálatról, (a pápasággal kapcsolatos együttműködésnek szükséges és megfelelő előfeltételét és szilárd alapját alkotja). MEYER szerint tehát nem a pápasággal szembenálló protestáns teológiai tudat megszűnéséről van szó, hanem ezen szembenállás teológiai *érveinek* megszűnéséről.

(59) VISCHER (44.), 43.

(60) Furcsa módon az amerikai lutheránus-katolikus dokumentum figyelmen kívül hagyja a zsinatiságot, noha a "kollegialitás elvének" fontosságát elismeri (24. j.). Nagyon csekély jelentőséggel bír a zsinatiság a pápaság kérdéséről folytatott legutóbbi felekezetközi szimpozionon is: A. BRANDERBURG – H. J. URBAN (gondozásában): *Petrus und Papst. Evangelium, Einheit der Kirche*, Aschendorff, Münster, 1977. A már említett anglikán-katolikus nyilatkozat (13.) azonban egy egész fejezetet szentel "a zsinati és primátusi tekintélynek" (19-23. j.), megállapítva, hogy "a primátus és a zsinatiság az *episkopé* „zaz a püspöki funkció kiegészítő aspektusai", és, hogy a kettő között "meg kell őrizni a megfelelő egyensúlyt *(proper balance)* Isten egész népének felelős részvételével" (22. j.). Nem írja azonban, hogyan lehet ezt az "egyensúlyt" létrehozni és fenntartani, sem azt, *hogyan* lehet megvalósítani és intézményesen biztosítani Isten népének "felelős részvételét".

(61) VISCHER (44.), 59.

(62) M. LUTHER: *Les livres symboliques*, "Je sers" kiad., Paris, 1947. 253.

(63) K. BARTH: *Dogmatique*, francia kiad. 19. köt. 35.

A KIADÓ JEGYZETE

Paolo Ricca tanulmányát abban a változatában adjuk közre, melyet a Református Zsinati Iroda 1980-ban jelentetett meg a Bruno Corsani-Paolo Ricca: *Péter és a pápaság a mai ökumenikus vitában* című kötetben.

Paolo Ricca a Valdens Teológiai Fakultás professzora Rómában, a katolicizmus ismert tudósa. Főbb művei: *A Zsinat katolicizmusa* (Il cattolicesimo del Concilio), Torino, Claudiana, 1966 ; *Az "Isten halála": egy új teológia?* (La "morte di Dio": una nuova teologia?), Torino, Claudiana, 1967.

A tanulmány minden egyes gondolatával nem értünk ugyan egyet, egészének gondolatmenete azonban annyira értékes, példamutató a bibliai kérdés tisztázásához, hogy kiadását mindenképpen jogosultnak és szükségesnek találtuk évek múltán is. Kívánjuk, hogy e sorozat más füzeteivel együtt ezt a művet is igaz figyelem kísérje az olvasók részéről és javára olyan történelmi időben, melyben a lelkiismereti és vallásszabadság nem csekély veszélybe kerülhet.

Köszönetet mondunk a szerzőnek, hogy tanulmányának jogdíjáról a magyar kiadás esetében lemondott, így kiadónk számára jelentősen megkönnyítette munkájának közzétételét.

TARTALOM

I. Napjaink vitája a pápaságról 3
II. A pápaság reformja ? 10
III. A pápaság vége ? 16
Jegyzetek 31
A kiadó jegyzete 38